

умение составляет основу культурологической компетенции. Приобщение обучаемых к социокультурному опыту носителей языка происходит в процессе восприятия и интерпретации текстов, что имеет место в ходе выполнения заданий в чтении. Упражнения разработаны таким образом, чтобы студенты научились декодировать не только эксплицитную, но и имплицитную информацию иноязычного источника, достигли степени адекватного понимания читаемого материала. Под адекватным пониманием мы, вслед за Л. С. Рубинштейном [3] и С. Ю. Головиным [2], понимаем «полноценное понимание содержания информации, в процессе которого формируются механизмы межличностного общения, как-то: идентификация, социально-психологическая рефлексия, эмпатия».

Значимость методической работы, направленной на обучение пониманию, обусловлена рядом причин объективного характера, например: национально-этнические особенности кодирования информации, отбор когнитивных стилей смыслопорождения при подучивании текстов различного жанра и тематической направленности.

Обучение устной речи на материале текстов аутентичных источников, по нашему мнению, эффективно, поскольку тексты «задают» лексико-грамматический каркас высказыванию, ограничивая набор тематической лексики пределами текстовой информации; создается информационная основа для устной речи; студенты имеют возможность расширить свой потенциальный словарь, сформировать тезаурус на базе естественного продукта коммуникации – текста. Результативность обучения по разработанной методике показывает валидность положения о том, что аутентичный текст может и должен быть положен в основу обучения языковым и коммуникативным навыкам.

В перспективе мы намерены создать тезаурусно-тематические циклы для обучения студентов отделения «Прикладная лингвистика», а также обеспечить компьютерную поддержку уже разработанным материалам.

Литература

1. Витлин Ж. Л. Обучающие комплексы и вопросы лингвострановедения // Мат-лы науч.-практ. конф. – М.: МГУ. – 1994. – С. 24.-27.
2. Головин С. Ю. (Составитель). Словарь практического психолога. – Харьков: Харвест. – 1998. – С. 92.
3. Серова Т. С. Методика обучения немецкому языку в неязыковом вузе. – Пермь. – 1990. – 124 с.
4. Рубинштейн Л. С. Основы общей психологии. М. – 1946. – С. 59.

Володіна Н. В.

ПРАГМАТИЧНИЙ ПОТЕНЦІАЛ СТИЛІСТИЧНО ЗАБАРВЛЕНИХ ОДИНИЦЬ СУЧАСНОЇ НІМЕЦЬКОЇ МОВИ

Відмінною рисою сучасної лінгвістичної літератури є посилення дослідницького інтересу до прагматики дискурсу, його функціонального боку, до тих складових, які визначають комунікативний акт. Серед складових такого роду важливою визначається іллокутивна, яка помітно впливає як на структуру тексту в цілому, так і на структуру його елементів.

У широкому розумінні слова будь-яке висловлювання (мовний матеріал, текст) має прагматичну спрямованість, бо прагматика експліцитно передбачає «вплив комуніканта (того, хто виступає ініціатором процесу спілкування) на комуніката (того, на кого спрямоване це спілкування), адресанта на адресата [8, с. 80]. Однак, відношення впливу між комунікаторами мають багатогранний характер.

Автори різних концепцій по-своєму подають розуміння прагматики. На їхню думку, прагматика – це: вплив засобів на інформаційну та світоглядну системи адресата; вивчення інструкції, яку адресант дає адресатові; функція дискурсу в екстралінгвістичному контексті; визначення типів мовленнєвих актів та характеристика ознак мовленнєвого контексту. Проте на думку О.М. Боровицької, питання про предметні межі прагматики та навіть про її існування все ще залишається нез'ясованими [4, с. 3]. Тому предметом комунікативно-прагматичної характеристики текстів можуть виступати такі чинники як: іллокутивні наміри, комунікативна ситуація, прагматична настанова висловлювання, типи мовленнєвої поведінки, мовна компетенція комунікантів, вибір мовних засобів для впливу на співрозмовника тощо.

Теоретичним підґрунтям для їх виділення служать праці Т. ван Дейка [5], В. М. Аврасіна [1], Е. С. Азнаурової [2], О. О. Аршавської [3], О. О. Пушкіна [6], А. А. Романова [7], К. С. Серажим [8], І. П. Сусова [10].

Одним із аспектів прагматичної характеристики тексту є вивчення мовної компетенції комунікантів, оскільки її дослідження не може ігнорувати факт вибору мовного засобу для досягнення того чи іншого прагматичного впливу. Без нього не може бути досягнуто прагматично-стилістичного ефекту, бо мовний засіб значною мірою визначає перлокуцію, яка є експліцитним індикатором у конкретній комунікації (вплив іллокутивного акту на конкретного адресата в конкретній сфері комунікації).

Цю статтю присвячено дослідженню деяких питань прагматики німецької мови, вірніше, прагматичному потенціалу стилістично забарвлених одиниць, які сприяють процесу комунікації.

У теоретичному плані прагматичний підхід до інтерпретації семантики лексичних універбів у конкретній сфері комунікації стосується, насамперед, прагматичного потенціалу стилістично забарвлених дієприкметників. Оскільки вони володіють високою прагматичною ємкістю і здатні у скомпресованій формі реалізувати перлокутивну та іллокутивну складові процесу комунікації. Слідом за О. С. Кубряковою, Т. О. Винокуром, В. М. Никитевичем та іншими лінгвістами ми розглядаємо дієприкметник як універб, який є результатом компресії думки мовця про досвід та перехід предикативного зв'язку із експліцитної форми в імпліцитну.

В акті словотвору дієприкметників номінант спрямовує свою інтенцію на адресата, висловлюючи її за допомогою стилістичних засобів. У мовному полотні художнього тексту можна спостерігати різні модифікації цих синтаксичних одиниць: темпоральні, описові, патетичні, характеристичні тощо. Їхньою властивістю є велика міткість, стилістична напруженість. Такий спосіб відтворення думки і спроможність комуніканта висловлювати стисло іллокуцію за допомогою цієї конструкції підсилює енергетику та довершеність тексту.

Відомо, що дієприкметники за своєю будовою та формою використання займають проміжне місце між прикметником та дієсловом, акумулюючи їх номінативний та вербальний характер, і, в водночас, наслідуючи їх особливості категоріальної семантики [13, с. 208]. Однією з рис цієї семантики є категорія темпоральності, яка сприяє підсиленню динаміки комунікативного акту: «Aber der zerrende, stoßende Sturm erlaubte ihr nicht, stehenzubleiben» (Der Sturm stieß sie und zerrte) [14, с. 8]. Аналізуючи це речення, автор за допомогою стилістично забарвлених дієприкметників передає динаміку одночасного відношення у аспекті теперішнього плану текстової системи за умов функціонування категоріальної ситуації подовженої дії. Але прагматичний вплив дієприкметників не обмежується ситуацією подовженої дії. Існує цілий перелік лінгвістичних та граматичних ознак, які можуть викликати зміну прагматичного ефекту. Така зміна зумовлена основними взаємопов'язаними причинами: зміною ступеня словотворчої мотивації похідних, розвитком полісемії. У світлі теорії словотвору на синтаксичній основі словотвірна вмотивованість визначається при аналізі мотивуючого словосполучення, являє собою розгорнуту дефініцію значення похідного.

Дослідження прагматичного та стилістичного потенціалу стилістично забарвлених похідних у стилі художньої літератури не може не привернути увагу, оскільки цей аспект до нашого часу залишається мало не вивченим.

Аналіз сучасних німецьких текстів художньої літератури дає можливість виявити прагматичний потенціал стилістично забарвлених дієприкметників, які можуть визначати перфективність дії, її завершеність та результативність. Гамма темпоральності значень та відтінків дієприкметників поширює стилістичні можливості тексту, дозволяє недієслівним конструкціям нести інформацію про дії, не змінюючи умови спілкування діючих осіб: «Der überraschende Mann sagte unwillkürlich abwehrend» (der Mann, der überrascht war) [14, с. 25]. Зазначену семантику не слід тлумачити як замкнену або обмежену, бо значення результативності не передбачає наступну систему змін, перетворень [11, с. 193]. Прагматичне навантаження дієприкметників значною мірою збільшується у багатьох зворотах, поширених означеннях, які дозволяють уникнути описових зворотів, складних синтаксичних конструкцій і створюють лаконічність, стислість, які є необхідними для прагматичної комунікації: «Im Schnabel des kleinen, schlingenden Boots stand ein Mädchen mit flatternden messiggelben Haaren»; «Bis an die Spitze bewaffnet, stürzte er sich ins Feuer» [14, с. 45]. Наведені речення свідчать про те, що дієприкметникові універби використовуються для підсилення елемента процесуальності та цілісності дії у недієслівних структурах мовленнєвої компетенції.

Прагматичний потенціал стилістично забарвлених похідних можна аналізувати у двох аспектах: із позицій мовця (адресанта) у процесі мовлення та з позицій слухача у процесі сприйняття мовлення. Стилiстичний аспект функціонування універбів досліджується таким чином з точки зору адресанта, і це дозволяє прослідкувати шляхи перебігу від інтенції до мовних форм її реалізації. Такий напрямок дослідження стилістично забарвлених дієприкметників припускає розгляд можливостей творчого використання комунікативного та комунікативно-стилiстичного потенціалу в процесі комунікації. Залежно від інтенції можна вибирати оптимальну мовленнєву форму (опис, міркування, повідомлення, діалог тощо). Серед цих форм провідна роль належить описам. Для їх створення найчастіше використовуються звуконаслідувальні комплекси описового типу: «Wie ein sausender, erschreckender Mond zuckte er hinter der schwarzen Heide empor» [14, с. 31]. Як бачимо, при всій зовнішній простоті синтаксичної організації кожен елемент у наведеному реченні виступає рельєфно, актуалізуючи зорове враження і формуючи певну емоційну ситуацію із експресією задоволення та піднесення. Такі зарисовки викликають у читача споглядальний настрій і відзначаються певною статичністю. Доволі часто звертаються до цих конструкцій з метою створення так званої предметно-орозової образності, художньої інформативності. Конотативна забарвленість дієприкметників домінує в багатьох порівняннях: «Sie liefen wie eine leuchtende Schlange an den Klippen...»; «Es waren sausende Hiebe von Doppelblitzen» [14, с. 7]. Синтез зорового зображення та емоційного смислу навіває відповідний емоційний настрій. Своєрідне майстерне поєднання синтаксичних і фонетичних явищ збагачує опис, робить його гнучкішим, збільшує експресію. Як бачимо, такі синтаксичні утворення виконують своєрідну роль відправних пунктів, відштовхуючись від яких, уява читача працює інтенсивніше і домальовує власними фарбами опис.

Вивчення функціонування мовних засобів в аспекті прагматики, у першу чергу, пов'язане з особою мовця, із головним суб'єктом комунікації [9, с. 325-332]. У мові персонажів, які діють завжди в «соціальних ситуаціях», роль психологічних та соціальних факторів особливо відчутна. Приклади вміщують комунікативну інтенцію-опосередковане спонування до дії, яка детермінується семантикою стилістично забарвлених дієприкметників та ситуацією комунікативного акту: «Rührend sagte sie»; «Wie rasend sie war, welch ein Hass in diesem gelben Irwisch steckte!»; «Sie lachten und schrien markerschütternd» [14, с. 21]. У наведених реченнях дієприкметники впливають на адресата, характеризують його та спонукають змінити своє ставлення до певного факту, здійснити ту або іншу дію. Значного поширення у дискурсі німецької літератури набувають такі дієприкметники, де крім зорової, здатні створювати й звукову образність. Показово, що картини, створювані засобами звукової образності, більше відтіняють енергетичність вислову і стають значно динамічнішими, ніж зорові. Головний член таких конструкцій – дієприкметник, що позначає звуки, шуми, звукові асоціації: «Die Mädchen schossen schrillend hinaus»; «Der Wind blies sausend»; «Die Meerschwalben zogen lautend und glocksend dahin» [14, с. 16]. У чітких, пружних фразах спостерігається своєрідне поєднання слухової і зорової асоціацій. Звуконаслідувальні дієприкметники сприяють персоніфікації природних явищ. Спостерігаються явища подвоєння або протистояння людини навколишньому середовищу.

З метою особливої виразності використовуються дієприкметники і у метафоричних структурах із посиленням емоційним забарвленням. Своєрідна експресивність одиниць такого типу з підкресленою особливою вимогою набуває додаткових інтонацій і підтексту: відтворює різні почуття людини. Діапазон їхніх відтінків досить великий: вони означають емоції захвату, радості, душевного напруження: «Ein singender Morgenstern»; «die glühende Landstraße»; «durchströmt von Frische und Wärme»; «die singenden, sausenden Flockenpfeile»; «die überfliegende Schar» [12, с. 90-112].

Моделі цього типу характеризуються великою семантичною місткістю, особливою напруженістю. Стилїстичний ефект у зазначених конструкціях підкреслює загострену здатність мовця чутливо сприймати світ та передавати своє бачення його адресатові. Немає сумніву, що їх використання відображає психологічну своєрідність особливості до сприйняття навколишнього середовища і що в них уособлюються індивідуальні особливості його дискурсу.

Палїтра стилїстичних можливостей дієприкметників значно підсилюється за умов використання субстантивованих дієприкметників. Лексико-семантичне значення цих одиниць акумулюють денотативне та конотативне у собі, але тільки у контексті превалює конотація, надаючи інформації прагматичного характеру: «Die Mitreisenden wandten den Blick ab von ihr»; «Mathilde lie Я die Zappelnden abspringen» [12, с. 101-105].

Таким чином, мовні засоби підсилюють експресію, динаміку зображення та впливають на комунікативний акт. Наведені приклади свідчать, що наявність дієприкметників у німецьких художніх текстах є важливим експресивним засобом. Вони допомагають виразити певну думку, передати почуття, викликати відповідні емоції у читача. Включення подібних універбів в контекст призводить до підвищення емоційної насиченості висловлювання, допомагає мовцеві передати той чи інший реальний зміст із усіма нюансами відповідно до конкретної ситуації, сприяє динамічності викладу живої мови, збагачує наше уявлення про художньо-образні можливості німецької прози.

Подальший розвиток досліджуваної проблеми вбачається у визначенні прагматики дієприкметників у екстралінгвістичному контексті.

Лїтература

1. Аврасин В. М. Некоторые закономерности речи в зависимости от ситуации общения // Культура. Общение. Текст. – М.: Наука, 1988. – С. 94-100.
2. Азнаурова Э. С. Прагматика художественного слова. – Ташкент: Фан, 1988. – 121 с.
3. Аршавская Е. А. Национально-культурная форма существования коммуникативной компетенции // Культура. Общение. Текст. – М.: Наука, 1988. – С. 26-40.
4. Боровицька О. М. Соціальна прагматика: відхилення у дискурсі (філософсько-методологічний аналіз): Автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.09 / Ін-т філософії ім. Г. С. Сковороди. – К., 1998. – 17 с.
5. Дейк Т. А. ван. Вопросы прагматики текста // Новое в зарубежной лингвистике: Лингвистика текста. – М.: Прогресс, 1978. – С. 259-336.
6. Пушкин А. А. Прагматическая характеристика дискурса личности // Личностные аспекты языкового общения. – Калинин: Калинин. гос. ун-т, 1989. – С. 45-54.
7. Романов А. А. Иллокутивные знания, иллокутивные действия и иллокутивная структура динамического текста // Текст в коммуникации. – М.: Изд-во Ин-та языкознания АН СССР, 1991. – С. 82-100.
8. Серажим К. С. Дискурс як соціолінгвальне явище: методологія, архітектоніка, варіативність (на матеріалі сучасної газетної публіцистики). – К.: Націон. ун-т ім. Шевченка, 2002. – 392 с.
9. Степанов Ю. С. В поисках прагматики. (Проблема субъекта). – Изд. АН СССР. Серия лит. и яз. – Т. 40. – № 4, 1982. – С. 325-332.
10. Сусов И. П. Личность как субъект языкового общения // Личностные аспекты языкового общения. – Калинин: Калинин. гос. ун-т, 1989. – С. 9-16.
11. Шелякин М. А. Категория вида и способы действия русского глагола. – Таллин, 1983. – С. 193.
12. Frank L. Mathilde. – Berlin und Weimer: Aufbau-Verlag, 1973. – 189 S.
13. Jung W. Grammatik der deutschen Sprache. – Leipzig: Aufbau-Verlag, 1968. – S. 208.
14. Kellermann B. Das Meer. – Mьnchen: Verlag GmbH, 1973. – 240 S.

Воробьева И. В.

ДИСКУССИЯ КАК ФОРМА ВНЕАУДИТОРНОЙ РАБОТЫ ПРИ ОБУЧЕНИИ КУЛЬТУРЕ РЕЧИ В ТЕХНИЧЕСКОМ ВУЗЕ

Небольшой объем часов, отведенных учебными планами большинства технических вузов на изучения русского языка и культуры речи, не дает возможности углубленно рассмотреть некоторые актуальные для современного студенчества вопросы. Обязательная программа позволяет в самом общем виде познакомить студентов с языковыми нормами современного русского языка и его стилистикой. С помощью спецкурсов учащиеся получают информацию об основных особенностях, подстилях и жанрах научного и официально-делового стилей речи. При этом конечной целью обучения для них является целесообразное и незатруднительное применение средств языка в целях общения. Для развития умения творчески применять средства родного языка при решении конкретных проблем на старших курсах университета используется такой вид внеаудиторной работы, как учебная дискуссия. В процессе ее (независимо от темы) в задачу студентов входит активизация изученных языковых и речевых средств ведения дискуссии (формы согласия, возражения, частичного несогласия с оппонентом, выражение мнения и т. п.), умение не только формулировать собственный тезис, но и обязательно аргументировать его.

В современной педагогике актуальной является проблема поиска оптимального общения преподавателя и учащегося с целью решения учебных и воспитательных задач. Данной проблеме посвящены исследования в области методики, педагогики и психологии, рассмотрены различные аспекты диалоговых взаимодействий, предложены диалогические формы содержания обучения [1], [2], [3], [4] и др. Однако в ранее проведенных исследованиях за пределами рассмотрения оставалась такая, возможно, частная проблема, как обучение учащихся технического вуза культуре речи посредством ведения дискуссии на интересующие их темы, например, применения в общении обценной лексики.

Целью данной статьи является, во-первых, обобщение опыта педагогической деятельности при обучении студентов технических вузов русскому языку и культуре речи посредством ведения дискуссии на актуальные для них темы в рамках внеаудиторной работы. Во-вторых, делается попытка обобщить и скорректировать мнения учащихся технических специальностей на возможность употребления матизмов в современном русском языке. В-третьих, оценить результаты применения такого метода построения непринужденной дискуссии, при котором